

№ 34

4 U L 4 U. N. D. N. 9, 4. N. U. S.

U m g i n u q r u p u r u g

№ 34

ԲԺ. Ա. Բ. ԱԼԵՔՍԱՆՅԱՆ

Բ Ծ Ա Վ Ո Ր Տ Ի Ց

ᐅ ᑭ ᓂ ᓴ ᑦ ᕿ — ᑦ ᑭ ᓴ ᑦ ᕿ ᓂ ᕿ ᑭ ᑦ

Յ Ե Ր Ե Վ Ա Ն — 1934

616.9

5-29

30 JUL 2010

ՀԱՅԿԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ
ՆՁ 34 ԾԱՆԵԼՈՒՄ ԳՐԱԳԱՐԱՆ

№ 34

616.9
u-29
my.

ԲԺ. Ա. Բ. ԱԼԵԿՍԱՆՅԱՆ

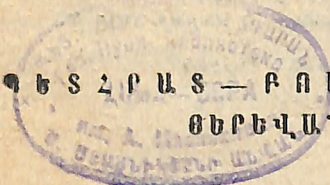
1006
1498
2864

ԲԺԱՎՈՐ ՏԻՑ

2858

(ՆԱԽՆԵՐՈՎ)

ԳԵՏՀՐԱՏ — ԲՈՒԺՀՐԱՏԲԱԺԻՆ
ՅԵՐԵՎԱՆ—1934

ԲԾԱՎՈՐ ՏԻՖ

Բծավոր տիֆը կենցաղային վարակիչ հիվանդություն է: Նա սերտ կերպով կապված է կուլտուր-կենցաղային պայմանների հետ: Բծավոր տիֆի լիկվիդացիան, նրա հնոցների լիակատար վոջնացումը մի ուսույժ և անպայման լուծելի խնդիր է հանդիսանում:

Բծավոր տիֆի դեմ մղվող պայքարին պետք է մասնակից անել վոջ միայն առողջապահության ուղղանքները, ղոջ միայն սեռական իշխանության ուղղանքները, ալլև բոլոր հասարակական կազմակերպությունները և առաջին հերթին՝ այն բոլոր կազմակերպությունները, վորոնք առնչություն ունեն բնակչության կուլտուրական մակարդակը բարձրացնելու, կենցաղային պայմանները բարելավելու գործի հետ:

Բծավոր տիֆը մարդու տարածված հիվանդություններից մեկն է հանդիսանում:

Ինչպես հայտնի յե, բծավոր տիֆը սուր վարակիչ հիվանդություն է: Այդ հիվանդությունը յերկար չի տևում, ալլ միանգամից սկսվելով՝ վորոջ թվով որեր անցնելուց հետո վերջանում է և, սովորաբար, ալլևս չի կրկնվում: Այդ հիվանդությունը վարակիչ է այն

Պատ. խմբագիր՝ Բժ. Ա. Ղազարյան

Տեխ. խմբագիր՝ Գ. Ջեյյան

Սրբագրել՝ Կար Հակոբյան

Դիվիզիոն № 8470. հրատ. № 2901, պատ. № 436, տիրաժ 3000

Հանձնված է արտադրության 2 մարտի 1934 թ.

Մտորադրված է տպագրության համար 19 մարտի 1934 թ.

Պետհրատի տպարան—Յերևան

պատճառով, վոր վարակը մարդուն անցնում է մարդուց, և բժավոր տիֆով հիվանդանում են այն դեպքում, յերբ արդեն վարակ կա:

Բժավոր տիֆը հայտնի յե վաղուց: Դեռ մեր տարեթվից 400 տարի առաջ, Աթենքում բժավոր տիֆի համաճարակ եր առաջացել, վորը բազմաթիվ զոհեր եր տարել: Այդ համաճարակն ել հենց Աթենքի տիրապետության վախճանի պատճառ դարձավ: XVI դարում, ինչպես նկարագրում ե իտալացի դիտնական Փրակաստորին, բժավոր տիֆի մեծ համաճարակ ե բռնկում Փրանսիական բանակում, յերբ վերջինս պաշարել եր Նեապոլը: Ռուսաստանում բժավոր տիֆը, ինչպես և մի շարք այլ վարակիչ հիվանդություններ, բոլոր պատերազմների անբաժան ուղեկիցն են յեղել:

Դեռ 1770 թվին ռուսական բանակը Ռուսինիայից բժավոր տիֆ տարածեց ամբողջ թերկրում: Միայն Մոսկվայում որական 900 մարդ եր մեռնում: Համաճարակի պատճառով առաջացած բնդհանուր ահ ու սարսափի որերին «ողնության» եյին կանչված «հրաշագործ սրբապատկերներն» ու կրոնի սպասավորները, վորոնք ընդհակառակն ել ավելի տարածեցին վարակը, իսկ իշխանությունը բժիշկների գիտությամբ փակել եր բազնիքները, չհասկանալով նրանց դերը տիրող համաճարակի դեմ կռիվելու գործում:

XIX դարի պատերազմներին միշտ ել ուղեկցել ե բժավոր տիֆը: Շվեդիայի պատե-

րազմը Դանիայի և Ռուսաստանի հետ (1808-1809թ.թ.), Ղրիմի պատերազմը (1854-1856թ.թ.), քաղաքացիական պատերազմն Ամերիկայում (1859-1861թ.թ.), ռուս-տաճկական պատերազմը (1877-1878թ.թ.), ռուս-ճապոնական պատերազմը (1904-1905թ.թ.) և վերջապես իմպերալիստական պատերազմը (1914-1918թ.թ.) ակնհայտնի կերպով յեկան ապացուցելու, վոր բժավոր տիֆը պատերազմների ու պատերազմական գործողությունների անխուսափելի ընկերակիցն ե, վոր զորամասերի տեղափոխության, հսկայական մարդկային զանդվածների շարժման, ազդարնակության աղքատացման ու քայքայման ֆոնի վրա բրժավոր տիֆը տարածվում ե զանազան յերկիրներում, հեռզհեռե զարգանալով և անցնելով մի տեղից մյուսը և վոչնչացնելով ահագին թվով մարդիկ: Դժբախտաբար հնարավորություն չկա այստեղ նշել, թե վորպիսի թիվ ե կաղմում բժավոր տիֆի պատճառած մարդկային կորուստը հիշյալ պատերազմների ընթացքում: Բայց ստորև բերված մի քանի թվերն ել, վոր վերաբերվում են բժավոր տիֆի զոհերին, միանգամայն բավական են, վորպեսզի մենք պատկերացնենք այն սարսափներն ու աղետները, վորոնք տեղի յեն ունեցել պատերազմների ժամանակ բժավոր տիֆի պատճառով: 1877-1878թ.թ. ռուս-տաճկական պատերազմի ժամանակ բժավոր տիֆի համաճարակը մեծապես չափերի հասավ, և վոր

բնորոշ է մեղ հետաքրքրող տեսակետից, բժա-
վոր տիֆի տարած զոհերի թիվը ավելի յե-
ղավ, քան գնդակներից անմիջականորեն զոհ-
վածների թիվը:

Բժավոր տիֆը	Բ Ո Ց Ս Ր Զ Ս Կ Թ Վ Ե Ր			
	Խանութային բանակ		Կովկասյան բանակ	
	հիվանդա- ցել են	մահացել են	հիվանդա- ցել են	մահացել են
պատերազմի ժամանակ	32451	10081	15560	6506

Իսկ իմպերիալիստական պատերազմի ժա-
մանակ բժավոր տիֆի համաճարակն այնպիսի
սի ահռելի չափեր ընդունեց, վոր կարելի չե-
ասել, թե բժավոր տիֆի հրդեհ բռնկեց բո-
վանդակ յերկրում: Բժավոր տիֆով հիվանդա-
ցածների թիվը ցարական բանակում գլխաւո-
պես ավելի շատ էր, քան արեւմտյան բա-
նակներում: Ֆարական բանակի առկա կազմի
յուրաքանչյուր 1000 մարդուց բժավոր տի-
ֆով հիվանդացել է:

1912 թ. — 0,13

1915 թ. — 2,33

1913 թ. — 0,13

1916 թ. — 1,68

Բժավոր տիֆը XX դարի սկզբներում նը-
կատվել է նմանապես մի շարք ուրիշ յերկրնե-
րում՝ Անգլիայում, Իսպանիայում, Իտալիա-
յում, Բալկանյան պետութուններում, Ասի-
այում, Աֆրիկայում, Հյուսիսային Ամերի-
կայում, Լեհաստանում և այլն:

Համաձայն աղբուրթյունների լիզայի հիգիե-
նական սեկցիայի տվյալների՝ բժավոր տիֆը
չարունակում է նկատվել (ներառյալ 1933 թ.
վերջը) Աֆրիկայում (Ալժիր, Յեզիպտոս), Ա-
մերիկայում (գլխավորապես Չիլում), Յեվրո-
պայում (Բելգիա, Բուլղարիա, Լիտվա, Լե-
հաստան և այլն):

Իմպերիալիստական պատերազմի շնոր-
հիվ, վոր ռազմաճակատ դուրս բերեց միլիո-
նավոր զանգվածներ և դրանով իսկ ահագին
թվով մարդկանց տեղափոխություն ա-
ռաջացրեց, միայն Ռուսաստանում ըստ
վիճակագրական տվյալների, հիվանդացավ
բնակչության մոտ $\frac{1}{8}$ մասը: Զորամասե-
րը և ռազմագերիները, զորացրվածները ֆրոն-
տից վերադառնալով՝ իրենց հետ բժավոր տիֆ
էյին բերում և տարածում Ռուսաստանի ամե-
նահեռավոր անկյունները: Այդ ժամանակ հի-
վանդացածների ընդհանուր թվից (չուրջ 25
միլիոն) դրեթե յերկու միլիոնը մահացավ:
Բժավոր տիֆի պատմությանն անժանոթ են
նման մեծ ու սարսափելի թվեր:

Հայաստանի պայմաններում բժավոր տի-
ֆի տարածման գործում խոշոր դեր կատարեց
զաղթականությունը, վորը հարկադրաբար
չարունակ մի տեղից մի այլ տեղ անցնելով՝
քաղցից ու ցրտից անպաշտպան, ամեն ինչից
զրկված, վոջրոտ ու հաճախ մի կտոր հացի
կարոտ, հետևաբար քիչ թե շատ նորմալ
կյանքի պայմաններից զուրկ՝ կոտորվում էր

բծավոր տիֆի ճերաններում և միաժամանակ
ինքը շրջապատող մարդկանց վարակման աղ-
բյուր հանդիսանում:

Լրիվ վիճակագրական տվյալներ չունենա-
լու պատճառով (ինչպես հայտնի յե դաշնակ-
ների ժամանակ սանիտարական վիճակագրու-
թյունը, վորպես այդպիսին բացակայում էր)
բերում ենք մի քանի թվեր բժ. Ա. Մելիքյանի
զեկուցումից (Յերևան, բժշկական ընկերու-
թյուն, 1922 թ.): Առ 1-ն հունվարի 1919 թ.
Յերևանի հիվանդանոցներում յեղել է բծա-
վոր տիֆով հիվանդ 306 մարդ: Բացի դրանից,
1919 թ. ընթացքում Յերևանի հիվանդանոց-
ներում յեղել է 2410 հիվանդ, տներում 1096
հիվանդ, ընդամենը, ըստ նշված տվյալների,
1919 թվին ցուցակադրված են յեղել միմիայն
Յերևան քաղաքում 3812 բծավոր տիֆով հի-
վանդներ: Այդքան հիվանդ յեղել է մեկ տար-
վա ընթացքում մեկ քաղաքում ցուցակագր-
ված: Իսկ յեթե մենք նկատի ունենանք այն
հանգամանքը, վոր շատ հիվանդներ սանիտա-
րական հաշվառումից դուրս են մնացել (չը-
նորհիվ բժշկա-սանիտարական նվազագույն
ցանցի և այն, վոր բացի Յերևանից, բծավոր
տիֆը նկատվել է Հայաստանի մյուս վայրե-
րում, պետք է ասել, վոր յեղել է հսկայական
համաճարակ: Յեթե մենք հիշենք, վոր Ռու-
սաստանը իմպերիալիստական պատերազմին
մասնակից դարձավ այն ժամանակ, յերբ այդ
պատերազմի նախորդակին Ռուսաստանում բծա-

վոր տիֆն արդեն մեծ չափեր էր ընդունել, իսկ
այնուհետև պատերազմն սկսվելուց հետո հա-
մաճարակն սկսեց արագորեն տարածվել, առա-
ջին հերթին զորամասերում, ապա պետք է
հասկանալի լինի, վոր քաղաքացիական կռիվ-
ների շրջանում, իմպերիալիստական պատերազ-
մի հետևանքով, քայքայված յերկրում, բծա-
վոր տիֆը պետք է ել ավելի մեծ չափեր ըն-
դուներ, իսկ տիրող սոփի, բյուրոկրատի և՛ ին-
տերվենցիայի շնորհիվ, այդ համաճարակը
պետք է վոր, իրոք, ահավոր բնույթ ստա-
նար: Շնորհիվ բծավոր տիֆի համաճարակի
'հենց այդ ահուկ չափերի' հեղափոխություն-
ը վտանդի մեջ էր: Անհրաժեշտ էր լարել
բոլոր ուժերը՝ բծավոր տիֆի հրդեհը հանգր-
ներու համար, մի հրդեհ, վոր քաղաքացիա-
կան պատերազմի նման պատմական լուրջ մո-
մենտում քայքայում էր յերկիրը: Ընկ. Լե-
նինը, տեսնելով, թե ինչպես տառապում է բո-
վանդակ խորհրդային յերկիրը շնորհիվ բծա-
վոր տիֆի համաճարակի, վորը ծանր ժառան-
գություն էր մնացել ցարիզմից, ժողովրդա-
կան կոմիսարների խորհրդի նիստերից մեկում
բծավոր տիֆի դեմ մղվող պայքարը հայտա-
րարում է հերթական և հարվածային մի խըն-
դիր: Ահա թե ի՛նչ է ասել Լենինը բծավոր տի-
ֆի մասին. «Մեր դեմ է արչնվում մի նոր, մի
յերրորդ աղետ. դա վոջիլն է, բծավոր տիֆը,
վոր հնձում է մեր զորքերին: Այստեղ, ընկեր-
ներ, անհնարին է պատկերացնել այն սարսափ

ները, վոր տեղի ունեն բծավոր տիֆով բռն-
ված վայրերում, յերբ բնակչությունն ուժաս-
պառ է, թուլացած, յերբ նա զուրկ է նյութա-
կան միջոցներից, — ամեն կյանք, ամեն հա-
սարակայնություն մեռնում է: Այստեղ արդեն
մենք ասում ենք. կամ վոջիլը կհաղթի սոցիա-
լիզմին կամ սոցիալիզմը պետք է հաղթի վոջի-
ներին» (Լենին, յերկերի ժողով. հ. XVI, էջ
421-422):

Բծավոր տիֆի լիկվիդացիայի խնդիրն այն
ժամանակ դրվում էր, վորպես խորհրդային
յերկրի պաշտպանունակությունը բարձրաց-
նելու միջոցներից մեկը, մի խնդիր, մի մի-
ջոց, վորն առաջին հերթին ապահովելու յեր
սոցալիզմի կառուցումն մեր յերկրում, վորն
ապահովելու յեր սոցիալիզմ կառուցող բնակ-
չության առողջապահությունը:

Այսպիսով մենք տեսնում ենք, վոր բծավոր
տիֆը պատերազմների ուղեկից է, ուստի և
այդ տիֆը նաև պատերազմական տիֆ է կոչ-
վում: Անջնջելի կերպով մեր բոլորիս գիտակ-
ցության մեջ տպավորվել են այն ժամանակ-
վա բծավոր տիֆի բոլոր սարսափները. անջն-
ջելի կերպով տպավորվել են մեր գիտակցու-
թյան մեջ համաճարակային ֆրոնտում աշխա-
տողների հերոսական ջանքերը, վորոնք ժամա-
նակին տվին իրենց բեղմնավոր արդյունքը:

Բացի պատերազմներից, բծավոր տիֆի
տարածման գործում խոշոր դեր են կատարել
ռուլն ու անբերրիությունը: Բոլորին հայտնի

յե, վոր քաղցի շնորհիվ որդանիզմի դիմագրա-
կանությունն ընկնում է, և որդանիզմն ավելի
յենթակա յե լինում գանազան վարակիչ հիվան
դությունների, և դրանց թվում առաջին հեր-
թին՝ բծավոր տիֆին: Այդպիսի պայմաններում
մարդիկ ավելի հեշտ են վարակվում: Անբերրի-
ությունը միաժամանակ ստիպում է մարդ-
կանց հաց, սնունդ ձարել իրենց համար,
ստիպում է մի տեղից մի այլ տեղ անցնել հոկա
յական դանդաղածներով և այդպիսով բծավոր
տիֆ տարածել գյուղում, քաղաքներում և կա-
յարաններում: Վորպեսզի միանգամայն պարզ
լինի, թե ինչ ազդեցություն ունեն սուլն ու
անբերրիությունը բծավոր տիֆի տարածման
միջոցով, ստորև բերում ենք մի որինակ, վորը վե
րաբերում է Ռուսաստանի 1890-1913 թ. ժա-
մանակաշրջանին:

Բծավոր տիֆը յեվ սովը (անբերրիությունը)

Վարիք	Հացի քանակը փը- թերոր սեկ շնչի համար	Ռուսաստ. բծավոր տիֆ վ հիվանդացել են(յուրաք 1000 հոգ)
1890	23,69	5,3
1891	17,22	6,3
1892	21,01	15,5
1900	23,44	3,9
1901	19,15	3,9
1902	27,35	4,3
1904	22,93	3,8
1905	14,18	5,3
1906	15,66	3,6
1907	17,45	3,5
1908	17,89	6,8
1910	21,78	8,8
1911	16,18	7,5
1912	22,2	6,2
1913	23,34	7,2

Այս աղյուսակից պարզ յերևում է, թե ինչպես բծավոր տիֆով հիվանդանալու դեպքերը հացի անբերրիությունից հետո ամեն անգամ ավելանում են:

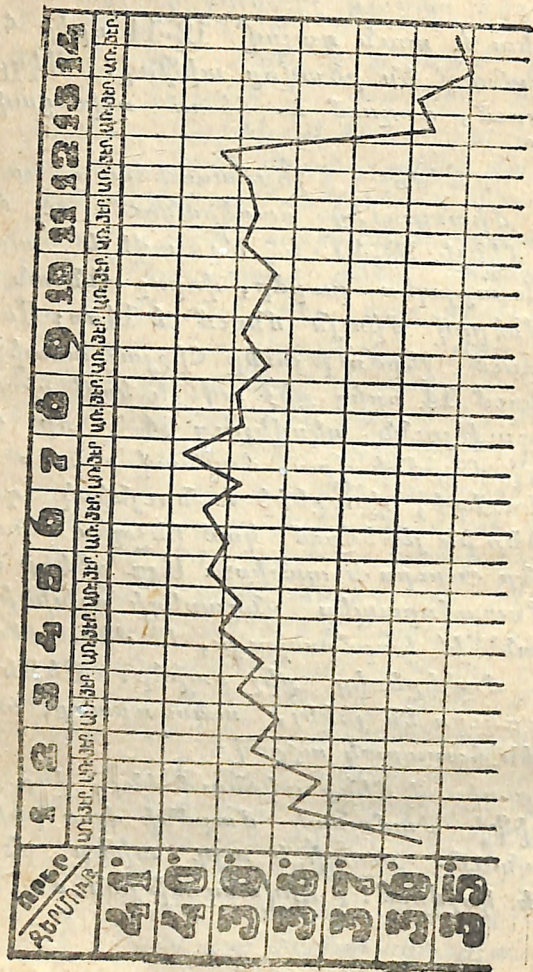
Այդպիսով մենք տեսնում ենք, վոր բծավոր տիֆը նաև սովի (անբերրիության) ուղեկիցն է: Ուստի և բծավոր տիֆը նմանապես սովի տիֆ է կոչվում:

Բժիշկների և շատ ուրիշների դիտողությունները ցույց են տվել, վոր բծավոր տիֆն առաջանում է այն վայրերում, վորտեղ մարդկանց կուտակում է նկատվում և այդ գլխավորապես նկատելի յե կալանավայրերում, վորտեղ անցյալում առանձնապես աչքի յեր ընկնում մարդկանց կուտակվածություն և դրա հետ կապված առատ վոջրտությունը: Կրկնում ենք, վոր այդպիսի դրություն մանավանդ գոյություն ունեւ հին բանտերում: Ժամանակին բանտերում տեղի ունեցած բծավոր տիֆի համաճարակների շատ դեպքեր են նկարագրված: Միայն 1901թ. Ռուսական բանտերում բծավոր տիֆից մահացել է 1472 մարդ: Միայն 1909թ. դարնանր Ռուսաստանի բանտերում բծավոր տիֆի 3000 դեպք է արձանագրված: Այդպիսի որինակներ կարելի յե շատ բերել: Բծավոր տիֆի տարածմանը նմանապես մեծ չափով նպաստել են առաքման կայանները, ետապները և այլն: Այսպիսով մենք տեսնում ենք, վոր բծավոր տիֆը հեշտությամբ կարող է բուն ղնել կալանավայրերում և վարակման հնոց

դուռնալ չըջալատել բնակչության համար: Հետեվաբար բծավոր տիֆը բանտերի ուղեկիցն է յեղել, ուստի և մենք կարող ենք նրան նաև քանտային տիֆ անունը տալ:

Այնուհետև, բծավոր տիֆի վերաբերյալ գիտությունը սովորեցնում է մեզ այն, վոր այդ հիվանդությունը հեշտությամբ կարող է առաջանալ և տարածվել հակասանիտարական պայմաններում գտնվող հանրակացարաններում և բնակելի բարակներում, վորտեղ վոջրտություն է նկատվում, բուժական հաստատություններում, հակաառողջապահական պայմաններում գտնվող իջևաններում, գիշերային ապաստարաններում և այլ վայրերում, վորտեղ մարդկանց կուտակում է լինում և վորտեղ վոջրտություն է նկատվում: Ահա և այդ բոլոր տեղերն ու հաստատություններն այն հողն են հանդիսանում, վորտեղ բծավոր տիֆը փարթամորեն ծլում, աճում ու զարգանում է: Այդ բոլոր տեղերումն էլ բծավոր տիֆը առաջանում ու տարածվում է շնորհիվ վոջրտության: Այնտեղ, վորտեղ վոջրիներ չկան, այնտեղ էլ բծավոր տիֆ չի կարող լինել: Վոջնչացնելով վոջրիներին՝ մարդու համար այնքան վատագավոր պարզիտներին՝ մենք դրանով ել հենց հանգցնում ենք բծավոր տիֆի հրդեհը: Նու, ում կծել է բծավոր տիֆով վարակված վոջրիլը, բծավոր տիֆով հիվանդ մարդու վոջրիլը, սովորաբար հիվանդանում է բծավոր տիֆով: Այսպիսով մենք տեսնում ենք, վոր

գլխացավերը սաստկանում են, հիվանդը զսու-
ռանցում է, գլխակցությունը կորցնում, ան-
կողնից դուրս է թռչում և այլն:

Նկ. 1. Չերմաստիճանի կորագծի բնագիծը տիֆի ժամանակ:

Սովորաբար հիվանդությունն սկսվելուց 14
որ հետո ջերմաստիճանը միանգամից իջնում է
և հասնում 36 աստիճանի, 35 աստիճանի: Պարզ
է, վոր յեթե մի որ առաջ հիվանդի ջերմաս-
տիճանը բարձր եր, այն է՝ 40 աստիճան և ավե-
լի, յեթե դրանից հետո ջերմաստիճանը միան-
գամից իջել ու հասել է 36 աստիճանի, կամ 35-ի,
այս ալդպիսի խիստ տատանումը բացասաբար
է անդրադառնում սրտի վրա, իսկ յերբեմն
մահ է պատճառում նոյգ կրիտիկական մոմեն-
տին: Այդպիսով, ինչպես ասում են, վրա յե
հասնում հիվանդության կրիզիսը (ճգնաժա-
մը): Ծերերը, թույլ սիրտ ունեցողները, ալկո-
լիկները, վորոնք իրենց սիրտը մաշել, քայքայել
են վոզելից խմիչքներ դործածելով, սովորա-
բար դժվարությամբ են դիմանում բժավոր տի-
ֆին. ուստի և այդ տարրերի մեջ բժավոր տիֆի
առաջացրած մահացությունը բավական մեծ է
լինում: Իսկ յեթե հիվանդը չի մահանում, ա-
պա նա միջին հաշվով կորցնում է 2 ամիս (յե-
թե բարդություններ չեն լինում, վորոնք յեր-
բեմն հիվանդին բավական յերկար ժամանակ
չարքից դուրս են բերում): Ուրեմն բժավոր
տիֆով հիվանդացածը յերկու ամիս չարունակ
կարված է լինում արտադրությունից, իր ա-
ռորյա աշխատանքից: Այստեղից արդեն պարզ
է, թե վորչափ բժավոր տիֆը խանգարում եր
մեզ քաղաքացիական պատերազմի ժամանակ,
թե վորքան բացասաբար եր անդրադառնում նա

1006
14984
8588

մեր աշխատանքների վրա խորհրդային իշխանության առաջին տարիներում:

Հենց այդ ժամանակ շնորհիվ ձեռք առնված միջոցների, շնորհիվ դործ դրված հերոսական ջանքերի, Խորհրդային իշխանության առաջին տարիներում հաջողվեց հաղթահարել բժավոր տիֆի համաճարակը և հիմնականում լուծել խորհրդային յերկրի համաճարակային դրության խնդիրը: Այնուհետև համաճարակը վորպես այդպիսին այլևս յերեվան չի գալիս, և միայն հիվանդության յեղակի դեպքեր են նկատվում, դեպքեր, վորոնք ցարիզմի թողած ախուր ժառանգության՝ վոջլոտության արգյունք եյին: Ահա և այդ վոջլոտության շնորհիվ մինչ այժմ ել բժավոր տիֆով հիվանդանալու առանձին դեպքեր ենք նկատում:

Անհրաժեշտ ենք համարում այսուկ մի քանի, թեկուզ կցկաուր, տեղեկություններ տալ բժավոր տիֆի համաճարակի մասին Հայաստանի վերարերմամբ, վորտեղ դաշնակցության տիրապետության որոք քայքայումը, սովը, աղքատությունը, գաղթականությունը և ազգամիջյան կռիվները համատարած յերեվոյթներ եյին և վորտեղ բժավոր տիֆն ել իր բաժին դոհերը տարալ Հայաստանի բնակչությունից:

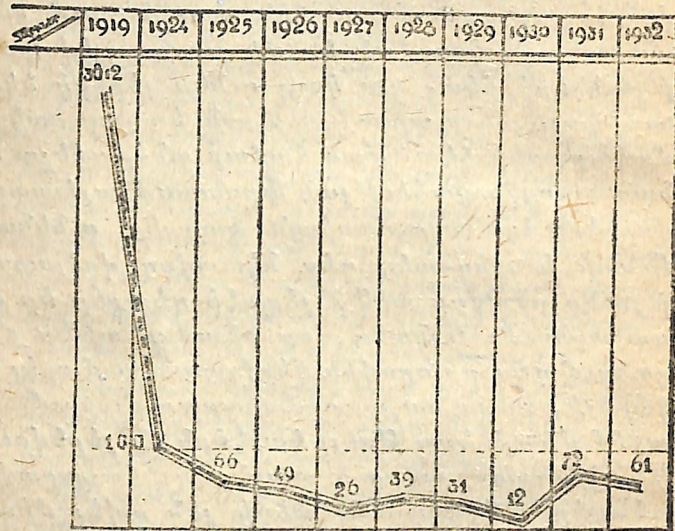
Հայաստանում Խորհրդային իշխանության հաստատվելուց և բժավոր տիֆի համաճարակի դեմ կազմակերպված պայքար ծավալելու հետևանքով, բժավոր տիֆը զգալիորեն պակասեց և միայն յերենմն եր յերևան գալիս

այն վայրերում, վորտեղ վոջլոտություն կար: Միանգամից վերացնել վոջլոտությունը, Հայաստանի անցյալ պայմաններում այդ անհուսափելի յերեվոյթն իհարկե հնարավոր չեր: Վոջլոտության վերացման խնդիրը Հայաստանի խորհրդայնացման առաջին տարիներում անտարակույս կապված եր մի շարք դվարությունների հետ. դա կապ ուներ յերկրի եկոնոմիկայի, ազգաբնակչության կոլտուրական մակարդակի հետ. դրա համար անհրաժեշտ եր նաև առողջապահության ֆրոնտում աշխատավորների համապատասխան կադրեր ունենալ: Ուստի և տեղ-տեղ դեռ նկատվող վոջլոտությունը բժավոր տիֆի յեղակի դեպքեր եր առաջացնում: Այնպես վոր բժավոր տիֆը մեղանում դեռ բոլորովին վերջացած համարել չի կարելի, բայց նա աստիճանաբար մարում ե, այժմ միայն նրա թույլ կայծերն են յերեվում: Անցյալ հազարավոր և տասնյակ հազարավոր դեպքերը ներկայումս տեղի յեն տվել միայն տասնյակ դեպքերի: Այդ մասին վկայում են հետևյալ թվերը.

(Աղյուսակ տ.ս 26-րդ եջում)

Բայց հենց այդ յեղակի դեպքերն ել պետք ե վերջանան: Բժավոր տիֆը պետք ե իսպառ վերացվի մեր միջից: Նա բնավ չպետք ե լինի անդասակարգ սոցիալիստական հասարակության մեջ: Պետք ե վերացվեն այն պայմանները, վորոնք բժավոր տիֆ են առաջացնում: Հետևյալպես, պետք ե վերացվի վոջլոտությունը:

Մենք արդեն ծանոթացանք այդ հիվանդու-
թյանը, իմացանք թե ինչպիսի աղետ է հան-
դիսանում նա: Միջին հաշվով բժավոր տիֆով
հիվանդացողների 10%-ը մեռնում է, այսինքն՝

Նկ. 2 Բժավոր տիֆի զարժույթը 1919 թվին և 1924 թվից
մինչև 1932 թիվը:

ԾԱՆՈԹՈՒԹՅՈՒՆ.—1919 թ. 3813 դեպք ցուցակադր-
ված է յեղեղ միմիայն Յերևան քաղաքում:
1924—1932 թ. ցուցակադրված դեպքերի թիվը վերաբերում է ամ
բոլոր հանրապետություններին:

10 բժավոր տիֆի հիվանդներից մեկը մահա-
նում է: Այնուհետև, վիճակագրական տվյալ-
ները ցույց են տալիս, վոր բժավոր տիֆով

մարդիկ հիվանդանում են առաջնապես աշ-
խատունակ հասակում: Դա միանգամայն հա-
կանալի կլինի, յեթե մենք հիշենք, վոր բժա-
վոր տիֆն առաջանում է վնջի շնորհիվ: Այն
մարդիկ, վորոնք ավելի հաճախ են չվում ու-
րիշների հետ, վորոնք հաճախ յերկաթուղով
ճանապարհ են գնում, նրանք ել պետք է շատ
հիվանդանան: Այդ նշանակում է, վոր բժավոր
տիֆը վտանգավոր է մեզ համար նաև այն բա-
նով, վոր նա ամենից առաջ հարվածում է աշ-
խատունակներին: Բժավոր տիֆը պատկանում
է այն հիվանդությունների թվին, վորոնք սո-
վորաբար չեն կրկնվում, այսինքն՝ բժավոր
տիֆն այնպիսի մի հիվանդություն է, վորով
մեկ անգամ հիվանդացած մարդը սովորաբար
այլևս յերբեք չի հիվանդանում նույն այդ հի-
վանդությամբ: Ուրիշ խոսքով՝ բժավոր տիֆով
հիվանդացողն անվարակելիություն (իմու-
նիտետ) է ձևք բերում այդ հիվանդությամբ
վերաբերմամբ և սովորաբար յերկրորդ անգամ
չի հիվանդանում:

Յերեսխաները նմանապես հիվանդանում են
բժավոր տիֆով: Բայց նրանք հեշտությամբ են
տանում այդ տիֆը և սովորաբար դրանից չեն
մահանում: Սովորաբար, 300—500—1000 հիվանդ
յերեսխաներից մեկն է մեռնում բժավոր տի-
ֆից:

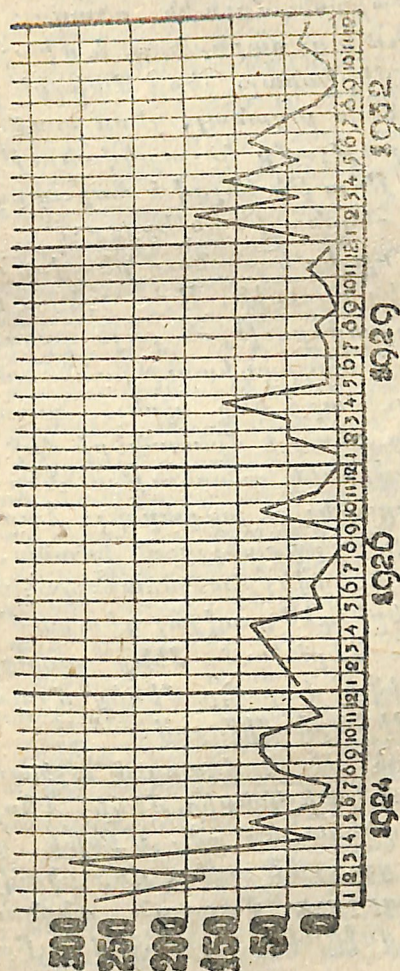
Վիճակագրական տվյալներն այնուհետև
ցույց են տալիս, վոր տղամարդիկ ավելի շատ
են հիվանդանում բժավոր տիֆով, քան կա-

նայր: Այդ ևս հասկանալի յե, վորովհետև տղամարդիկ ավելի հաճախ են լինում չրջագայության մեջ, ավելի մեծ շփում ունեն ուրիշների հետ և, հետեվաբար, ավելի յեռ յենթակա վարակման վտանգին, և նրանց վրա ավելի հեշտությամբ են վոջիւններ քաշվում:

Սակայն բժավոր տիֆով հիվանդանում են ամեն հասակի (տարիքի) մարդիկ, և վոչ վոք իրեն այդ տեսակետից ապահովված համարել չի կարող: Ուստի և մեզանից յուրաքանչյուրը, ինչ հասակի ել լինի նա, վորտեղ ել աշխատելիս և ապրելիս յինի պետք ե միշտ հիշի բժավոր տիֆի վտանգի մասին, պետք ե միշտ հիշի վոջլոտելու վտանգի մասին:

Բայց տարվա մեջ կա վորոշ ժամանակաշրջան, յերբ բժավոր տիֆն առանձնապես մեծ չտի եր ընդունում. ուստի և տարվա այդ ժամանակ պետք ե խուսափելու զգուշ և աշխուրջ լինել: Տարվա այդ շրջանը՝ հունվար, փետրվար ամիսներն են և հետո ել՝ մինչև մայիս: Այդ յերեվոյթը բացատրվում ե նրանով, վոր մարդիկ հավաքված են լինում տներում, ընտանիքում աճում ե կուտակվածությունը, այնուհետև ձմեռը մարդիկ ավելի սակավ են լողանում, սպիտակեղենը նմանապես ավելի սակավ ե լվացվում: Ահա և այսպիսի պայմաններում վոջլոտությունն աճում ե, իսկ զբա հետ ել, ինչ վոր արդեն գիտենք, կապված ե բժավոր տիֆը: Տարվա այդ ժամանակ վտանգավոր ե և այն, վոր հեռվից յեկած մարդիկ իրենց

հետ վոջիլ, այսինքն՝ և բժավոր տիֆ են բերում: Յեթե հարց ու փորձ արվի և պարզվի,

Նկ. 3. Բժավոր տիֆի սեզոնային ընթացք

Թե յեկողն ում հետ ե ճանապարհ յեկել, վար-
ակդից և ինչպես ե յեկել, ապա պարզ կլինի,
ե ե ինչպես ե բժաւոր տիՓը բուռն մի տեղից
մյուսը: Գարնանամուտին բժաւոր տիՓը դեռ
տարածվում ե ու դարդանում և միայն մայիսին
սկսում ե վերջանալ, յերբ մարդիկ սկսում են
ալիւլի հաճախ լողանալ, յերբ տաք յեղանակ-
ների առնչությամբ կուտակվածութունը պա-
կասում ե: Ահա թե ինչով ե բացատրվում բժա-
ւոր տիՓի սեզոնային ընթացքը:

Իսկ ինչպես ե անցնում բժաւոր տիՓի վա-
րակը մեկից մյուսին: Այդ պետք ե իմանան
մեր աշխատավորության լայն զանգվածները:
Յեթե մենք անգրագիտությունն ամբողջովին
վերացնելու հարց ենք դրել, ապա և դրան
զուգընթաց պետք ե մասսաների մեջ սանիտա-
րական—հիգիենիկ ունակություններ և գիտե-
լիքներ տարածել ու ամրացնել: Հարկավոր ե,
վոր մեզնից յուրաքանչյուրն իմանա, թե ինչ-
պես պետք ե կռվել համաճարակային հիվան-
դությունների դեմ, տվյալ դեպքում՝ բժաւոր
տիՓի դեմ: Վերելվում մենք ասացինք, վոր
բժաւոր տիՓի վարակը մեկից մյուսին անց-
նում ե վոջիլների միջոցով:

Դեռ 1847 թ. Կովկասում աշխատող ռուս
զինվորական բժիշկներից մեկի (Պրիբիլ) և
1876 թ. Ուկրաինայում բժ. Մինխի ղեկավարե-
լիքով բժաւոր տիՓի վարակը մարդուն անցնում ե մի-
ջատներին (վոջիլներին) շնորհիվ: Բայց բժ.

Պրիբիլի և բժ. Մինխի այդ ճիշտ ղեկավարե-
լիքով ել այն ժամանակ վոջ վոջ հաշիւը հա-
ռավ: Միայն Նիկոլի, Կոնստ և Կոնստյի փորձ
նական աշխատանքները կապիկների վրա (կա-
պիկներին վարակելով բժաւոր տիՓով հիվանդ-
ների վոջիլներով) թունիսում (1909 թ.) յե-
րեման հանեցին այն դերը, վոր խաղում են
հաղուստի վրա գտնվող վոջիլները բժաւոր
տիՓի վարակը տարածելու գործում:

Բացի վոջիլների կծելուց, նույն հեղինակ-
ները ապացուցեցին, վոր նույնիսկ այն դեպ-
քում, յեթե մարդու մարմնի վրա բժաւոր տի-
Փով վարակված վոջիլ ե ջարդվում և յեթե
մաշկի համապատասխան տեղում վորևե վնաս-
վածք (քերծվածք, փոքր վերքեր և այլն) կա,
վածք (քերծվածք, փոքր վերքեր և այլն) կա,
ապա այդ դեպքում ել բժաւոր տիՓ ե առաջա-
նում: Այնուհետե հիշյալ հեղինակներն արել են
այսպիսի մի փորձ ևս՝ նրանք վոջիլ ստամոքսը
զատել են մարմնի մյուս մասերից և, եմուլիսա
պատրաստելով, սրսկել են կապիկներին: Կա-
պիկները այս դեպքում ել հիվանդացել են
բժաւոր տիՓով: Այսպիսով՝ Նիկոլը և
իւր աշխատակիցներն ապացուցել են, վոր
մարմնի վոջիլը (հաղուստի վրա գտնվող)
բժաւոր տիՓի վարակ տարածող ե և, հետե-
վաբար, բժաւոր տիՓով հիվանդից կարելի յե
վարակվել միայն նույն հիվանդի վարակված
վոջիլ միջոցով և այն ել գլխավորապես կծելու
միջոցով, թերեմա լինում են նաև դեպքեր, յերբ
բժաւոր տիՓով վարակվում են և վնասված

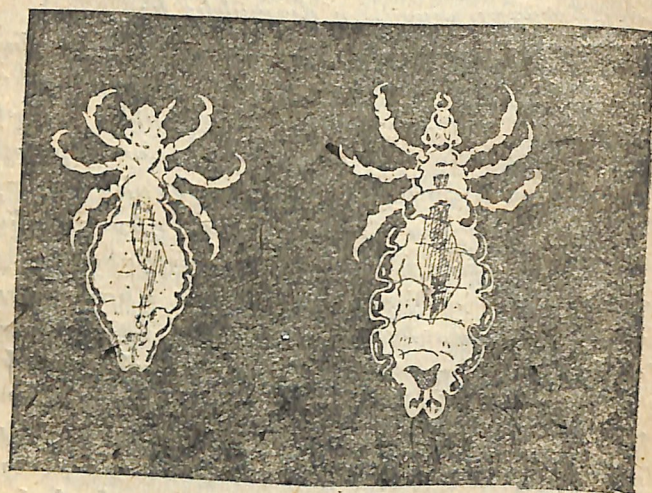
մաշկի վրա վարակված վոշիլը ջարդելու միջոցով: Բժավոր տիֆով հիվանդ մարդու արյունը վարակ է պարունակում իր մեջ և, հետևաբար, այդ վարակը տեղափակման (լուկաիզացիայի) է յենթարկվում հիվանդի արյան մեջ, ուստի բժավոր տիֆով հիվանդի արյունը խիստ վարակիչ է:

Այսպիսով՝ իմպերիալիստական պատերազմից 5 տարի առաջ հիշյալ գիտնականներն ապացուցեցին և պարզարանեցին այն, թե ինչպես է տարածվում բժավոր տիֆը և թե ինչն է վարակիչ՝ հիվանդի մեջ: Իմանալով այդ, միանգամայն հնարավոր էր հետադաշում բրժավոր տիֆի դեմ պայքարելու միջոցներ ձեռնարկել: Ավելորդ չենք համարում այստեղ հիշատակել և մի այլ որինակ: Այդ այն է, վոր ռուս պրոֆ. Մոջուսկովսկին դեռ 1876 թ. վերցնելով բժավոր տիֆով հիվանդի արյունը և պատվաստելով իրեն (այսինքն՝ վարակելով իրեն այդ ճանապարհով), 18 որ հետո ինքը հիվանդացել էր բժավոր տիֆով: Կրկնում ենք, վոր այդ ամենը հայտնի յեր իմպերալիստական պատերազմից շատ առաջ: Բայց, դժբախտաբար, այդ գիտնականների փորձերը ժամանակին նկատի չեն առնվել: Սկսվեց իմպերալիստական պատերազմը, բռնկեց և տիֆը: Թե ինչպես է տարածվում բժավոր տիֆը, այդ արդեն հայտնի յեր գիտությանը: Բայց չնայած դրան, Գերմանացի բժիշկ՝ Գ. Ու. Ն, վորը, հիշյալ պատերազմի ժամանակ աշխատում

էր տաճկական բանակում, Թյուրքիայում, 1915 թվին, մարդկանց վրա մի շարք փորձեր արավ, վորոնք գրեթե հանցագործության ենյին մոտենում: Այդ բժիշկը նախապես հայտնի բժավոր տիֆով հիվանդների արյունը սրբակել էր առողջ տաճիկ զինվորներին (310 մարդու), վորոնցից 174 մարդ հիվանդացել էր բժավոր տիֆով, իսկ 48 մարդ մահացել: Հարց է ծագում՝ անհրաժեշտ էր արդյոք նորից կրկնել այն, վոր արդեն արված և ապացուցված էր արդեն շատ վաղուց: Յեվ, վերջապես, իրավունք ունե՞նք արդյոք մենք նրման փորձեր կատարել կենդանի մարդկանց վրա: Ի՞նչ կարիք կար այդ անել, յեթե արդեն հայտնի յեր, վոր բժավոր տիֆով հիվանդ մարդու արյունը վարակիչ է:

Համաշխարհային պատերազմի ժամանակ գերմանացիներն իրենք գործ ունեցան բժավոր տիֆի համաճարակի հետ իրենց յերկրում, յերբ այդ համաճարակը գլխավորապես տարածված էր ռազմապերի ուսաների, ավստրի բժիշկները՝ դր Յուրդենսի գլխավորությամբ ուղում էյին պարզել վոշիլների դերը բժավոր տիֆի տարածման գործում: Նրանք ռազմապերիններին բաժանել էյին մի քանի խմբերի և տեղավորել էյին նրանց առանձին զորանոցներում: Մի զորանոցում տեղավորել էյին վոշիլոտ, բժավոր տիֆով հիվանդ ռազմապերիններին, իսկ նրանց կողքին, ընդհանուր

տախտամածի (нары) վրա նույն զորանոցում
տեղավորել էյին առողջ գերիներին, բայց
նույնպես վոջլոտ: Առողջ գերիներն սկսել էյին
մեկը մյուսի հետեից հիվանդանալ բծավոր
տիֆով: Մի այլ զորանոցում նրանք տեղավո-
րել էյին բծավոր տիֆով հիվանդ, բայց վո-
ջիլներեց մաքրված գերիներին առողջ գերի-
ների հետ միասին, բայց դարձյալ վոջիլներից
մաքրված: Յեւ վորովհետեւ դրանց բոլորի
վոջիլները նախապես վոջնչացված էյին, ուս-
տի եւ այդ յերկրորդ զորանոցում բծավոր տի-
ֆի գեպքեր չեյին նկատվել: Յուրգենսը ցան-
կացել եր պարզել այն հարցը, թե արդյոք վո-
բեվե դեր չե՞ն կատարում մեղ հետաքրքրող
տեսակետից նաեւ կեղտն ու մութ կացարանը:

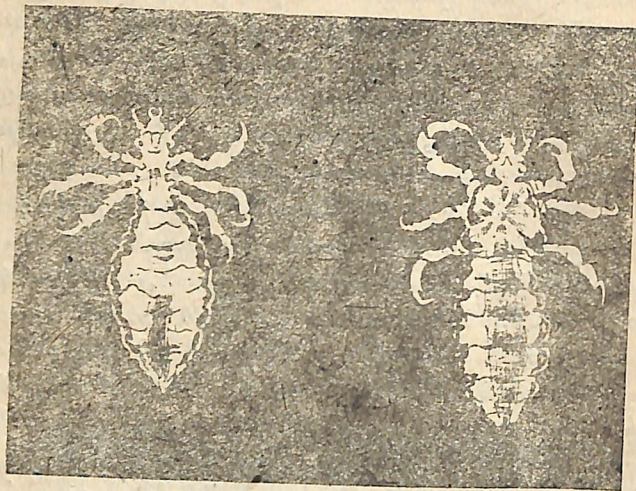
Նկ. 4

Այսպիսով մենք տեսնում ենք, վոր բծա-
վոր տիֆի վարակն անցնում է ուրիշին եւ տա-
րածվում է վոջիլների միջոցով եւ առաջին հեր-
թին ու գլխավորապես մարմնի (հազուադէպ)
վոջլի միջոցով: Վորոչ տվյալների համա-
ձայն, բծավոր տիֆի տարածման գործում
դեր են խաղում եւ գլխի մազոտ մասերում ապ-
րող վոջիլները (գլխի վոջիլ), թեւ այդ դերն
եւ շատ աննշան է համարվում:

Յերբ հազուադէպ (մարմնի) վոջիլը կծում
է բծավոր տիֆով հիվանդ մարդուն եւ ծծում
նրա արյունը, ապա այդ արյունը վարակի
հետ միասին անցնում է վոջլի ստամոքսը:
Ստամոքսում վարակը (մանրէները) մնում ու
բազմանում է: Վոջլի կծելուց 2-3 օր անցնե-
լուց հետո (այդ ժամանակամիջոցում վարակը
բազմանում է վոջլի ստամոքսում), յերբ այդ
վոջիլը կծում է մի այլ առողջ մարդու, նա
այդ մարդուն վարակում է բծավոր տիֆով:
Վարակը վոջլի ստամոքսից անցնում է վոջլի
թրապեղձերը, եւ յերբ վոջիլը կծում է մար-
դուն, եւ կծելու ժամանակ մաշկի մեջ քիչ թուք
է բաց թողնում, փորպեպի արյունը՝ ծծելիս
չմակարդվի եւ անցնի ստամոքսը, ապա
այդ ժամանակ վոջլի թքի հետ միասին մաշկի
մեջ է անցնում եւ բծավոր տիֆի վարակը:

Վոջիլն արագորեն է բազմանում եւ կարճ
ժամանակում նրա թիվը մեծ չափերի յե հաս-
նում: Շատ կարճ ժամանակում հազարավոր
վոջիլներ են առաջանում: Յերբեմն մարմնի

մաշկը չափազանց առատ վռչկոտության դեպ-
քում ծածկվում է մի նոր մաշկով, կազմված
հազարավոր վռչիկներից: Անցյալ խմպերիա-

ա կ Ն 4

լիստական պատերազմի ժամանակ ռազմագե-
րիկներից լիարերով վռչիկ ելին հավաքում:
Կան տվյալներ, վոր վերջին պատերազմի ժա-
մանակ 120 վիրավոր ռազմագերիներից 15
կիլո (մոտավորապես մի վուլթ) վռչիկ եր
հավաքվել: Շատ վռչկոտ զորանոցներում ան-
ցյալում յեղել են դեպքեր, — և յես ինքս ակա-
նատես եմ յեղել այդպիսի դեպքերի, — յերբ
զորանոցները շրջելիս վորտքի տակ սպանվող
վռչիկներից ճթճրթոց է լսվում: Ով չի տե-

սել այդպիսի բան, դժվարությամբ կհավա-
տա: Բայց դա փաստ է:

Այդպիսով մենք տեսնում ենք, վոր վո-
ջիլը մեր ահեղ և փտանդավոր թնշամին է:
Նրա դեմ պետք է կռվել: Այդ անհրաժեշտ է,
վորովհետև այլ կերպ անհնարին է պայքարել
բժավոր տիֆի դեմ: Բայց վորպեսզի կարո-
ղանանք կռվել այդ թշնամու, այսինքն վռչիկ
դեմ, պետք է ճանաչել նրան, պետք է ծանո-
թանալ նրա կյանքին:

Վոջիկները տիպիկ պարագիտ միջատներ
են և պատկանում են հողավորների դասին:

Վոջիկներից մեզ հետաքրքրում են գլխի,
հագուստի (չորի) և ալյքի վռչիկները: Նոքա
բազմանում են չափազանց արագ:

Բնագետ Լեվենզոլկն իր հայտնի գուրգու-
յի մեջ, 2 եզ վռչիկներից, 2 ամսվա ընթաց-
քում, աճեցրել եր 18 հազար վռչիկ, իսկ ըստ
պրոֆ. Պավլովսկու, մի վռչիկ, նրա ամբողջ
կյանքի ընթացքում, ստացվում է 4160 հատ:
Մարդու գլխի մագերում կամ նրա չորերի
մեջ, չատ կարճ ժամանակամիջոցում, կա-
րող է առաջ գալ վռչիկների այնպիսի մեծ
քանակություն, վոր սովորական միջոցներով
նրանցից ազատվելու վոչ մի հնարավորու-
թյուն չի լինում: Վոջիկները իրենց ամբողջ
կյանքն անց են կացնում մարդու վրա. դա նը-
րանց մշտական բնակավայրն է: Այնինչ,
փայտոջիկներն ու լվերը, սովորաբար, մար-

դու վրա չեն ապրում, այլ այցելում են նրան միայն սնունդ ստանալու նպատակով:

Վոջիլների աճեցումը կատարվում է կենսաբանական թերատ կերպարանափոխում-թշամբ. եղը դնում է ձվիկներ (անիծներ), վորոնցից դուրս է գալիս վորդ: Վորդն ել առանց հարսնյակ դառնալու կերպարանափոխվում է սեռահասուն վոջիլ: Միջին հաշվով՝ վոջիլներն ապրում են 30-ից մինչև 50 օր: Վոջիլների (գլխի) և հագուստի (չորի) չարժման մաքսիմումը, մեր գիտողությունների համաձայն, 1—2 րոպեյում, հասնում է մինչև 25—40 ամ., իսկ պրոֆ. Պավլովսկու տվյալների համաձայն՝ 35 ամ մեկ րոպեյում: Բոլոր վոջիլներն ել, ինչպես արյունոռչաներ, սնվում են արյունով, վորի համար գործ են դնում իրենց, այսպես կոչված, խայթոցը (բերանի մասերը, վորով ծակում են մաշկը): Նկատի առնելով, վոր վոջիլ խայթոցը միացած է թուք արտադրող գեղձերի հետ, դրանով կարելի չե բացատրել այն փաստը, վոր արյուն ծծելու գործողության միջոցին, արյունը խառնվում է թքի հետ, իսկ թուքն այն հատկությունն ունի, վոր չի թողնում արյունը մակարդվելու: Յուրաքանչյուր մի վոջիլ օրվա ընթացքում կծում է մարդուն, միջին հաշվով, 2 անգամ: Վոջիլը, համաձայն կատարած գիտողությունների, մի անգամից ծծում է 0,004-ից մինչև 0,0008 գրամ արյուն: Վոջիլը, յերբ կուչտ է, լույսից խուսափում է (բացասական

վերաբերմունք դեպի լույսը): Չորի մեջ վոջիլը կարող է մնալ կենդանի 24 ժամ: Պետք է յենթադրել, վոր վոջիլները զուրկ չեն հոտառությունից. նրանց վերաբերմունքը դեպի վորոշ քիմիական հոտավետ նյութերը բացասական է, ինչպես օրինակ, դեպի նափտալինը, նափտալիգոլը: Գլխի վոջիլը, բեղմնավորումից 10—20 օրից հետո, օրական միջին հաշվով դնում է 4—5 անիծ, իսկ հագուստի վոջիլը՝ 5—12:

Գլխի ու հագուստի վոջիլների անիծներից (ձվիկներից) դուրս են գալիս վորդեր, վորոնք իրենց ձևով չափազանց նման են վոջիլին, բայց դեռ սեռականորեն հասունացած չեն: Վորդերն ել սնվում են արյունով (ծծում են): 12—18 օրից հետո, վորդը 3 կաշեթափումից հետո, դառնում է սեռահասուն վոջիլ: Վոջիլը սոված վիճակում կարող է մնալ մի քանի օր, յեթե տաք տեղ է լինում. առանց սնվելու վոջիլը տաք պայմաններում ապրում է ավելի քիչ ժամանակ, քան թե յեթե վոջիլը առանց սննդի (արյան) մնում է ցուրտ պայմաններում: Հայտնի չե, վոր ցուրտ պայմաններում, նույնիսկ 0°-ից ցած, 10—12 աստիճան նին, վոջիլը չի սատկում, միայն փայտանում է և տաք տեղ ընկնելով՝ նորից ապրում է:

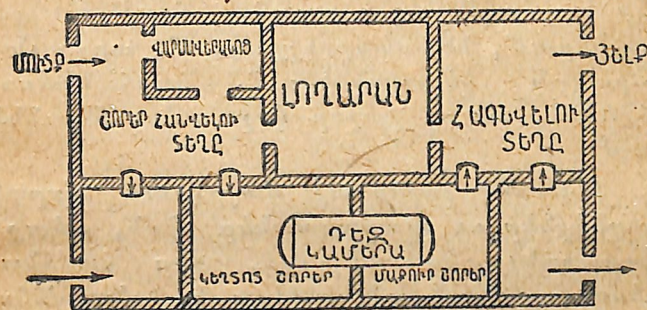
Հետաքրքրական է և պետք է հիշել այն, վոր բծավոր տիֆով հիվանդի մարմնի վրա վոջիլներն իրենց լավ չեն զգում բարձր ջերմաստիճանը 39°—40°-ե: Այդ վոջիլը հեռանում

ե իր տիրոջից և նոր մարդ ե վորոնում: Վո-
ջիլներն իրենց լալ չեն գդում բարձր ջեր-
մաստիճան ունեցող հիվանդ մարդկանց վրա
և, հեռանալով այդպիսի մարդկանցից՝ նրանք
վարակն իրենց հետ են տանում և վարակում
ուրիշներին: Հետևաբար պետք է շատ զգուշ
լինել վոջլոտ հիվանդներից, յեթե նրանք հի-
վանդ են բժավոր տիֆով: Այնուհետև հայտ-
նի յե, վոր դիակի վրա նմանապես վոջիլ չի
մնում (սառն ե դիակիլ): Նրան արյուն ե հար-
կավոր սննդի-համար, և, բացի դրանից, դիա-
կի ջերմաստիճանն անհամապատասխան ե
վոջիլների կյանքի համար: Հեռանալով բժա-
վոր տիֆից մահացածի դիակի վրայից՝ վո-
ջիլը նոր տեղ ե վորոնում և, գտնելով այդ-
պիսին՝ վարակում ե նրան:

Իսկ ինչպե՞ս պետք ե վոջնչացները բժավոր
տիֆը: Վորպեսզի վոջնչացները բժավոր տի-
ֆը, պետք ե վերացնենք վոջլոտությունը: Յեվ
բնավ չպետք ե սպասել բժավոր տիֆի յերևա-
լուն և հետո միայն զբաղվել վոջիլների վոջն-
չացման գործով: Անհրաժեշտ ե այժմ ևեթ, յերբ
դեռ մեզանում բժավոր տիֆի համաճարակ
չկա, մի շարք կանխիչ միջոցառումներ կիրա-
ռել և, առաջին հերթին, ձեռնարկել վոջիլնե-
րի վոջնչացման գործին, պետք ե ստեղծել այն
պիսի պայմաններ, վորոնք ապահովում են
վոջլոտության առաջանալու հնարավորու-
թյան վերացումը:

Վոջլոտության դեմ պայքարելու գործում
մեր ահաուալ խնդիրներից մեկը բաղնիքներ

կառուցելն ե: Բաղնիքներն ու շրջոք-
նոմները տեղական սանիտարական կազմա-
կերպության հետ միասին պետք ե ամեն կերպ
ջանառ ալելացնելու բաղնիքների թիվը: Հա-
ճախ մեզանում կառուցվում են այնպիսի բաղ-
նիքներ, վորոնք չեն բավարարում սամեատար
բաղնի սանիտարական պահանջներին: Վոր-
պեսզի մենք կարողանանք համաճարակի ժա-
մանակ ոացիոնալ կերպով ոգտագործել բաղ-
նիքները, անհրաժեշտ ե, վոր նրանք ի միջի
այլոց բավարարեն նաև մի պահանջ. այդ այն
ե, վոր բաղնիքներն անցիկ (проходная) տիպի
լինեն և ախտահանիչ կամերաներ ունենան ի-

Նկ. 5 Բաղնիք

րենց կից. այդպիսի բաղնիքում լողացողը
հանվում ե մի սենյակում, իսկ լողանալուց
հետո հազնվում ե ուրիշ սենյակում. լողանա-
լու ժամանակ լողացողի հագուստը հանվե-
լու սենյակից հանձնվում ե դեղինֆեկցիոն կա-
մերա, վորտեղից ախտահանման յենթարկված

մաքուր հազուստը արվում է հազնվելու սե-
նյակում: Մենք պետք է այդպիսի բաղնիքներ
կառուցենք քաղաքներում, արդյունաբերա-
կան կենտրոններում, խոշոր նորակառույց-
ներում, խորհանդեսություններում և մեծ կոլ-
տնտեսություններում:

Յեղած բաղնիքները պետք է մաքուր պա-
հել և պարբերաբար դեղինակցիա (միջատնե-
րի վոջնչացում) կատարել այդտեղ: Բաղնիք-
ներում առանձնապես վտանգավոր են անհա-
տական պահարանները, ուր դրվում է լողա-
ցողի հազուստը: Այդ պահարանները պետք է
հաճախակի արտահանման յենթարկել: Բացի
բաղնիքներից, անհրաժեշտ է նաև լվացքատե-
րներ կազմակերպել և առաջին հերթին՝ քա-
ղաքներում, նորակառույցներում, արդյունա-
բերական կենտրոններում, խորհանդեսու-
թյուններում ու խոշոր կոլտնտեսություննե-
րում:

Մնացած բոլոր այլ վայրերում, վորտեղ
բաղնիքներ ու լվացաքատներ չկան, պետք է
յուրաքանչյուրը լավ հիշի, վոր համենայն
դեպս լողանալն անհրաժեշտ է, վորովհետև
այդպես մենք կարող ենք խիստ վոջրտել:
Վոջրիներից ազատ մնալու համար անհրա-
ժեշտ է գոնե 15 օրը մեկ անգամ լողանալ և
ամեն անգամ լողանալուց հետո մաքուր սպի-
տակեղեն հագնել. այդպես՝ լողանալն իզուր
կանցնի: Լողանալ կարելի չէ և տանը, միայն
թե ցանկություն լինի և մաքուր լինելու ան-
հրաժեշտության դիտակցություն: Սպիտակե-

ղեն և անկողին լվանալու, ինչպես և յողանա-
լու համար, պարզ է, վոր ոճառ է հարկավոր:
Այն ռառաբաժինը, վոր ստացվում է կոպե-
րացիայից, հաճախ կանոնավոր կերպով չի ոգ
առագործվում. ոճառն ընտանիքում բաշխվում
է վոչ այնպես, ինչպես հարկավոր է: Հաճախ
տեսնում ես, վոր յերկու բանվոր միևեույն քա-
նակությամբ ոճառ են ստանում, բայց տար-
բեր ձևով են ոգտագործում իրենց ոճառը:
Նրանցից մեկը կանոնավոր կերպով ոգտագոր-
ծելով իր ոճառը՝ բոլորովին ազատ է լինում
վոջրիներից, իսկ մյուսը նույնպես գործ է ա-
ծում իր ստացած ոճառը, բայց վոջրոտ է
մնում: Ի՞նչով բացատրել այդ: Նրանցից
մեկը, բաղնիքում կամ տանը լողանալուց
հետո մաքուր սպիտակեղեն (լվացած և լվանա-
լուց առաջ մի ամբողջ ժամ յեռացված) է հագ-
նում, փոխում է սավանը, բարձի յերեսը և այլն,
և այլն, վորովհետև նա գիտե, վոր վոջրիները կա-
րող են բուն դնել և՛ սպիտակեղենի վրա, և՛ ան-
կողնի վրա: Իսկ մյուս բանվորն այդ չգիտե:
Յեմ չանելով այդ, նա միշտ էլ կեղտոտ ու վոջ-
րոտ է մնում: Բայց լինում է և այսպես, ոճա-
ռը ձեռք է բերվում մի կտորը մյուսի հետևից
և այնպես էլ մնում է առանց գործածության.
մինչդեռ ինքը ձեռք բերողը ամբողջովին վոջ-
րոտ է լինում: Այդ էլ մի բան չէ: Վոջրիները
մեր թնշամիներն են, և մենք պետք է ազատ-
վենք նրանցից: Միայն մաքրությամբ (բաղնիք
ջուր, ոճառ) և խելացի սանիտարական ռեժի-
մով կարելի չէ հեշտությամբ վերջ տալ վո-

ջիւններին: Մաքրությունը վոջիւնների թշնամին է:

Վոջլոտության դեմ պայքարելու ամենակարևոր ու առաջնակարգ խնդիրը բաղնիսի գործի կազմակերպելն է, առանց վորի վոջլոտության դեմ պայքարելը դժվարին է: Բաղնիս սարքելիս՝ միշտ պետք է հիշել, վոր բաղնիսը պետք է լինի անցողական տիպի (հանվելու տեղ, լողանալու տեղ և հազնվելունն ու րիչ տեղ) ունենա դեզինֆեկցիոն (ախտահանական) սենյակ (կամերա):

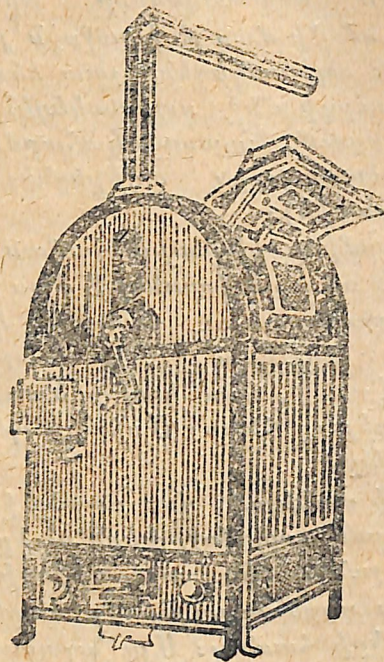
Պարզ է, վոր վոջլոտության դեմ արմատական պայքար մղելու համար պետք է ունենալ հետևյալ յեռյակը— ջուր, սպիտակեղեն և ոճառ: Մարդուն վոջիւններից ազատելու համար, անհրաժեշտ է վոջնչացնել վոջ միայն մարմնի, գլխի, այլև սպիտակեղենի, չորերի ու անկողնի մեջ գտնված վոջիւնները, այլև նույնիսկ բնակարանի (չափազանց վոջլոտության դեպքում): Ոճառ չլինելու դեպքում և առհասարակ լվանալու միջոցների պակասության պատճառով, կարելի չէ և պետք է ոգտվել մոխրով, մոխրաջրով (щелок): Ավելորդ չի այտեղ հիշատակել, վոր մոխրաջրի ախտահանական հատկությունը ժամանակին ու սումնասիրված է: Մոխրաջուր պատրաստելու համար 12 լիտր ջրին վերցնում են 1,5 կիլո (մոտ 4 ֆունտ) մոխիր: Սառնելով կրակի վրա՝ լավ յեփվում են ու սառցնելուց հետո, յերբ ծորում են, ստացվում է «ուժեղ չչելոկ»: Այդ մոխրաջուրը պետք է պահել վեդրոյի կամ

մի փոքրիկ տակառի մեջ, բերանը միշտ փակ: Մոխրաջուրը գործ են ածում հետևյալ յեղանակով 1) Սպիտակեղեն լվանալու համար մի մաս մոխրաջրին խառնում են մի մաս ջուր (յեթե սպիտակեղենը խիստ կեղտոտ է), կամ մի մաս մոխրաջրին յերկու մաս ջուր (յեթե սպիտակեղենը շատ կեղտոտ չի): Այդ խառնուրդի մեջ սպիտակեղենը յեփում են, ըստ վորում, նպատակահարմար է մի վեդրո խառնուրդին ավելացնել $\frac{1}{4}$ բաժակ նավթ (կերասին):

2. Մարմինը լվանալու համար մի մաս մոխրաջրին պետք է խառնել 3 մաս ջուր: Մոխրաջուր պատրաստելու համար, կարելի չէ գործածել թղթենու (береза), սոճու (сосна) յեղեմնու (ель), կամ կաղնի ծառի մոխիրը, միայն մաղելուց հետո: Մոխիրը պետք է պահել չոր տեղ:

Նկատի առնելով, վոր բարձր ջերմության ազդեցության տակ վոջիւններն ու նրանց ձվիկները վոջնչանում են, այդ միջոցի նպատակահարմար գործադրությամբ կարելի չէ լավ հետևանքների հասնել: Այդ նպատակի համար զանազան տաքացնող ապարատներից մենք խորհուրդ կտալինք բնտրել բանվորական շրջանների, ՄՏԿ խորհատեսությունների և մեծ կոլտնտեսությունների համար Հելիոս, իսկ փոքր կոլտնտեսությունների, դյուղերի ու այլ տեղերի համար՝ վոջիլ ջարդող կամերաները: Հելիոսը, ալիքավոր (волнистое) յերկաթից պատրաստած մի արկղ, է, վոր դըր-

ված և յերկաթյա վառարանի վրա: Արկղի մեջ տեղավորված և մի թմբուկ, վորը պտույտ-
 և գալիս հորիզոնական առանցքի շուրջը:
 Վոջուտ իրերը դրվում են այդ թմբուկի մեջ:

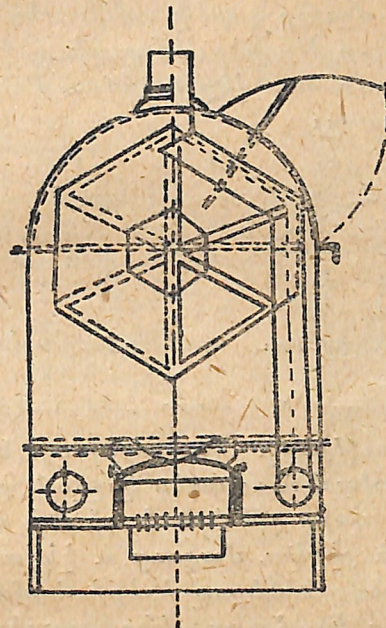

Նկ. 6. Հելիոսի նկարը:

Վառարանի ծուխն անցնում և թմբուկի շուր-
 ջը և տաքացնում և նրան: Հելիոսի մեծու-
 թյունը սովորաբար այնքան և լինում, վոր
 նրա թմբուկի մեջ մի անգամից կարելի չե
 տեղավորել 8-10 կոմպլեկտ իրեր: Վորպեսզի
 Հելիոսը կանոնավոր կերպով աշխատի, պետք

և միշտ աչքի տուաջ ունենալ հետևյալ պայ-
 մանները:

1) Հետևել ջերմության աստիճանին,
 վոր չբարձրանա Ցելսուսի 120 աստիճանից

Նկ. 7. Հելիոսի թմբուկը

մինչև 140 աստիճան, պահելով 100 աստիճա-
 նից վոչ ցածր:

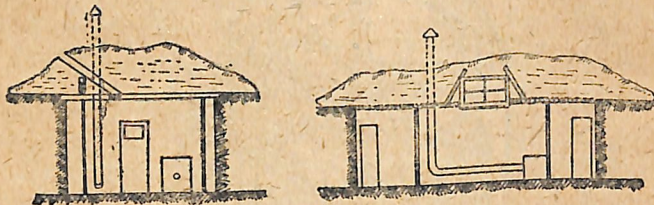
2) Անհրաժեշտ և վորոշ չափով խոնավաց
 նել ուղը, ածել ներսը ջուր: 3) Ծխի քաշումը
 պետք և լինի կանոնավոր, իսկ տաքացումը
 լրիվ: 4) ապարատի թմբուկը շարունակ պետք
 և պտտել, վոր տաքացումը շորերի գանազան

անելյուններում լավ կատարվի, մյուս կողմից՝ շորերը չայրվեն:

5) Իրերը թմրուկի մեջ պետք է դնել այնպես ցանցառ կերպով, վոր տաքացած ուն ազատորեն մուտք գործի ամեն տեղ:

6) Իրերը թողնել թմրուկի մեջ 30 րոպե:

7) Խնամատար վերաբերմունք ունենալ դեպի ապարատը:

8. Գիտնատուն կամեր:

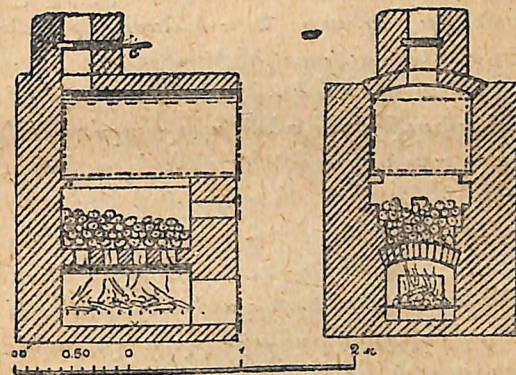
Արագությամբ կառուցելու նպատակով գործ է ածվում և այսպես կոչված գետնատուն կամերան, վորը շինված է գետնի մեջ յերկու դռներով և յերկու մաքուր և կեղտոտ հակադիր բաժանմունքներով իրերի համար: Կամերայի չափը խորհուրդ ենք տալիս վերցնել $2,5 \times 4,5$, իսկ բարձրությունը՝ 2,2 (մետրերով): Կամերայի տաքացումը կատարվում է յերկու յերկաթյա վառարաններով, վորոնք դրված են կամերայի հակադիր կողմերում: Վառելու տեղը պետք է անել գրսից, իսկ ծրինելույզի խողովակները պետք է անցկացնել կամերայի ներսի պատերով:

Ձերմությունը անհրաժեշտ է պահպանել վոչ պակաս 100 աստիճանից, իսկ ախտա-

հանման տեվողությունը 25-30 րոպեյից վոչ պակաս:

Քարե կամերան հիմնված է տաք ողի և խոնավության միաժամանակ դործադրման

КАМЕРЫ - КАМЕННИ

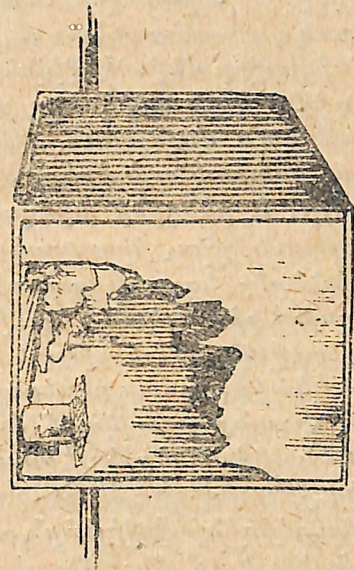
Նկ. 9. Քարե կամերան:

վրա: Այս վառարանը շինված է աղյուսից, վորի կամարածե առաստաղում թողնում են կլոր քարերով կամ աղյուսով շարված անցքեր (ծակեր): Կամերան գտնվում է վառարանի վրա: Իրերը դնում են այնտեղ նախորդ, կամ կամերայում պատրաստվում է առանձին շարժողական տեղ (ручка): Վառարանը վառելիս, յերբ առաստաղի քարերը խիստ տաքանում են, նրանց վրա ջուր են ածում, վորով լցվում է տաքացած դոլորչի: Կամերայի չափերը խորհուրդ ենք

տալիս վերցնել 1,55X1,95X0,85 (մետրներով) : Տաքացնող կամերաները լավ են աշխատում միայն այն ժամանկ, յերբ նախ իրերը դասավորված են այնտեղ ցանցառ կերպով և յերկրորդ, յերբ այնտեղ տաքացած ոգի ազատ չարժում կա և ջերմություն՝ 100 աստիճանից վոչ պակաս և 120-140 աստիճանից վոչ ավել: Կամերաները պետք է ունենան ջերմաչափ, վորպեսզի հնարավոր լինի հետևել դեղինակցիայի ընթացքին՝ կես ժամվա միջոցում:

Վոլյոտության դեմ պայքարելու մի լավ միջոց էլ, դա սնդուկի նման մի արկղ է, վորը դերմետիկ կերպով փակվում է և ներսում բենզին է դործադրվում (չպետք է մոռանալ, վոր բենզինը կրակից չուտ բռնկվող նյութ է) : Այդ բենզինի արկղների դործածությունն առավելապես նպատակահարմար է փոքրիկ բուծասանիտարական հիմնարկներում, բանվորական փոքրիկ բարակներում և գյուղացիական փոքրիկ տնտեսություններում: Լաբարատորիական փորձերը, վոր մենք կատարել ենք սանիտարիայի և հիգիենայի ինստիտուտում, վոլիլները վոջնչացնելու համար, ցույց տվին, վոր բենզինի գոլորչին, վերցրած 0,5 կամ ամենաչատը 1,0 խոր. սմ. 1000 խոր. սմ. (մի լիտրին), (այսինքն՝ 1000 խոր. սմ. ծավալին պետք է վերցնել 0,5 կամ 1,0 խոր. սմ. բենզին), չատ կարճ ժամանակում բոլորովին վոջնչանում են վոլիլները ու նրանց անիծը: Այդ նպատակի համար բավական է ունենալ մեկ արկղ՝ մի խոր. մետր ծավալով, գերեմետիկ կերպով փակվող

և այնպես շինված, վոր տախտակներն արանքներ և անցքեր չունենան (ցանկալի չէ, վոր արկղը ներսից ցինկով պատած լինի) : Արկղի հատակին, մի անկյունում դրվում է բենզինի մի ամանի մեջ լցրած և ծածկված մետաղյա ցան-

Նկ. 10. Բենզինի արկղ:

ցով, վերեում նշած չափով (1-1000) և ապա ցանցառ կերպով դրվում են արկղի մեջ չորերը կամ սպիտակեղենը՝ մոտ 2-3 ժամ ժամանակով: Այդ միջոցը տեխնիկական դործադրման տեսակետից չափազանց պարզ է: Պետք է յենթադրել, վոր այդ մատչելի եժան ու հուսալի միջոցը դործադրման լայն տարածում կունենա: Շատ լավ է ներգործում վոլիլների ու

անիծները վրա և սովորական նավթը (չորերը կամ սպիտակեղենը նավթի մեջ թրջելիս կամ նրանց վրա նավթ սրսկելիս՝ վոջիլներն ու անիծները վոջնչանում են 1-2 բոպեյից հետո) : Ճերմակեղենը, անկողնու պարագաները, և այլն վոջիլներից ազատելու համար, չափազանց հասարակ ու արժատական միջոց է նրանց յեփ տալը մոխրաջրի մեջ : Վոջիլներն ու նրանց չափազանց դիմացկուն ձվիկները յեռացող ջրի մեջ արագությամբ վոջնչաում են : Վերելի չորերն ու առհասարակ այն իրերը, վորոնց յեփ տալ չի կարելի, և բենզինի արկղով ոգավելու հնարավորություն չկա, նպատակահարմար է մաքրել վոջիլներից կոշտ խոզանակով, թրջված զանազան քիմիական նյութերով : Այս վերջիլներից լավ են, եթանության և ախտահարող տեսակետից, օճառակրեզոլյան պրեպարատները, վորոնք շատ կարճ ժամանակում վոջնչացնում են միջատներին : Այսպես, որինակ՝ կրեզոլյան նավթալիզոլի 10% լուծվածքում թրջված սպիտակեղենի վոջիլներն ու անիծները բոլորովին վոջնչանում են : Ինչպես վերևում ասվեց, նավթալիզոլի ամենալավ լուծվածքը նրա 10 տոկոսային լուծվածքն է : Սակայն կարելի չե գործածել 2-5% լուծվածք, սրսկման միջոցով : Թե սրսկումը (պուլվերիզացիա) և թե մեքենայական մաքրումը պետք է կատարել խնամքով և մեծ զգուշությամբ : Նավթալիզոլով ոգավելը չափազանց նպատակահարմար է հոսող (текущий) կաղմ ունեցող բանվորական բարակներում :

Այդ լուծույթն ավելի լավ է ներգործում և պետք է գործադրել քանի նա տաք է : Սպիտակեղենն ախտահանման յենթարկելու համար սուղում են տաշտի մեջ, ուր լցված է նավթալիզոլի 10 տոկոսային լուծույթը : Հետո սպիտակեղենը վորքան հնարավոր է ուժեղ կերպով քամում են : Միևնույն լուծույթով կարելի չե ոգավել 3-4 անգամ :

Ուր հնարավոր է՝ սպիտակեղենը, անկողնու պարագանները և այլն, պահում են նավթալիզոլի մեջ ավելի յերկար ժամանակ, վորով հնարավորություն է ստեղծվում գործածել վոջիլների ու անիծների վոջնչացման համար նավթալիզոլի ավելի թույլ լուծույթներ, այն է՝ 3% և 5 տոկոսային լուծույթ : Նավթալիզոլի 3 տոկոսային լուծույթում վոջիլները վոջնչանում են մոտ յերկու ժամվա ընթացքում : 5 տոկոսային լուծույթում վոջիլները վոջնչանում են մոտ կես ժամվա ընթացքում, իսկ 10% լուծույթում—10-15 բոպեյում : Ինչպես վերևում ասվեց, չորերը վոջիլներից ազատելու համար, կարելի չե գործադրել մեքենայական մաքրում : Մաքրումը պետք է կատարել մեծ խնամքով, խոզանակի միջոցով, վոր պետք է թրջել նավթալիզոլի 10 տոկոսային լուծույթի մեջ : Եթե խոզանակ չկա, կարելի չե ոգավել վորևեփալասի կտորով : Նույնպես լավ ազդող, բայց թանկարժեք միջոց է լիզոլը, վորը գործ է ածվում հաճախ 1 տոկոս, 2 տոկոսային, 3 տոկոսային և, հազվագյուտ դեպքերում՝ 5 տոկոսային լուծույթներով :

Մարմնի մազոտ մասերում գտնվող վոլիլներին ազատվելու ամենահիմնական միջոցն է՝ մազերի հեռացնելն ու մաքրելը: Յեթ այդ միջոցը գործադրելու հնարավորություն չկա, այդ դեպքում վոլիլներն ու անիծները վոլնչացնելու նպատակով բենզին ե գործադրվում:

Պետք է բենզինի մեջ թաթախված մի շորի կտորով լավ թրջել մարմնի մազոտ մասերը: Կարելի չէ նույնպես բենզինով կոմպրես դնել գլխի վրա 10 րոպեյի տեւողությամբ: Այդ ժամանակամիջոցում վոլնչանում են թե վոլիլները և թե անիծները. լավ ե ներգործում նաև մի շատ եփան միջոց— քացախը վորով թրջում են մազերը լվանալուց առաջ: Նա լուծում է անիծների սոսնձային նյութը, վորով նրանք կպած են լինում մազերին: Մնացած բազմաթիվ միջոցների վրա մենք կանգ չենք առնում. նրանք բոլորն էլ հիմնականում նույնն են, ինչ վոր առաջ բերինք վերելում: Հարկավ, յեթե չըջանում գոյություն ունի յապոնական տիպի ախտահանական չոգեկամերա կամ մետաղյա չոգե-ֆորմալինային կամերա, առաջին հերթին պետք ողտվել նրանով, վորովհետև դեղկամերան վոչ միայն վոլնչացնում է միջատներին, այլև սպանում է զանազան հիվանդությունների միկրոօրններին:

Բարակներում և այլ տեղերում, ուր շատ ե տարածված վոլլոտությունը, նպատակահարմար միջոց է համարվում բնակարանը ծծումբով ծխելը. Այդ նպատակով գործ են ածում ծծմբի կտորները (կարճի յե և փոշի). ծծումբ-

բը վերցնում են 50-ից մինչև 100,0 յուրաքանչյուր խոր. մետրի համար և վառում: Այդ միջոցը գործածելիս՝ պարտավորաբար պետք է նկատի առնել հետևյալ պայմանները:

1. Բնակարանը չպետք է ունենա վոչ մի անցք, վորից ծծմբային գազը կարողանա դուրս գալ: Դրա համար նախորոք պետք է լավ փակել բոլոր անցքերը (թուղթը վազելինով) ու ծեփել բոլոր մեծ ու փոքր անցքերը:

2. Բարձր բնակարանները (3 մետրից բարձր) սովորաբար խորհուրդ չենք տալիս ծծումբով ծխելու, վորովհետև ծծմբային գազն իր տեսակարար կշռով ողից ավելի ծանր լինելով՝ չի կարող մնալ բարձր շերտերում:

3. Պետք է ձեռք առնել բոլոր նախազգուշացուցիչ միջոցները հրդեհի դեմ:

4. Ծծումբը պետք է վառվի արագությամբ, վորովհետև ստացվող գազը կարող է ազդել միջատների վրա միայն այն ժամանակ, յերբ ողը կարճ ժամանակամիջոցում ամենամեծ չափով հագեցած կլինի ծծումբով: Հակառակ դեպքում միջատները միայն ուշաթփված են լինում, ծխման գործողությունից մի առթամանակ հետո, նորից կենդանանում են: Ծծումբի այրումը կարելի չէ կատարել հասարակ կրակարանի (մանղալի) վրա չիկացած ածուխով, բայց ավելի լավ է ունենալ չըջաներում պատրաստի ծծումբ այրելու ապարատներ:

5. Ծծումբի ներդրածումը կարելի չէ լրիվ համարել միայն այն դեպքում, յերբ ծխվող բնակարանը 12-24 ժամ շարունակ մնում է փակ, իսկ ծայրահեղ դեպքում՝ գոնե վոչ պակաս քան 7-8 ժամ:

6. Բնակարանի ջերմությունը, ուր վառվում է ծծումբը, չպետք է 15 աստիճանից պակաս լինի:

7. Կտորեղեն գործվածքները սովորաբար փչանում են, համեմայն դեպս նրանք նախորոք պետք է չորացված լինեն: Մետաղյա իրերը նույնպես փչանում են:

Բացի հիշատակված պակասություններից, պետք է նշել և այն, վոր ծծմբային գազը խորը չի մտնում իրեղենների մեջ և պատերի ու տան կահկարասիքի ծակերի ու անցքերի մեջ: Բացի այդ, նա գրգռում է աչքի թաղանթն ու շնչառության ճանապարհները և ունի խեղդիչ հոտ:

Այնուամենայնիվ ծծումբի դրական կողմերը այնքան մեծ են, վոր միանգամայն մեզ բավարարում են:

Գյուղական վայրերում, ուր կան թոնիրներ և ուրիշ միջոցներ գործադրելու հնարավորություն չկա, առաջարկվում է չորերը թափ տալ թոնիրներում: Սովորաբար հաց թխելուց հետո թոնիրներում տաքությունը պահպանվում է յերկար ժամանակ. մեր անձնական փորձը ցույց է տալիս, վոր գյուղական կյանքի պայմաններում այդ միջոցը տալիս է համապատասխան լավ եֆֆեկտ: Այդ միջոցի գոր-

ծադրումը կարելի չէ առաջարկել անհատական տնտեսություններին: Սպիտակեղենի ու շորերի արգուկելը նույնպես լավ հետևաք և ունենում:

Վերեվում հիշված բոլոր միջոցների գործադրումը վոչ մի հետևանքի չի հասցնում, յեթե միջոցներ ձեռք չեն առնվի հեռացնելու կենցաղային այն պայմանները, վորոնց շնորհիվ առաջ են գալիս ու զարգանում վոջիլները: Այլ կերպ՝ վոջիլները նորից առաջ կգան: Պայքարը վոջիլների դեմ պետք է վարել սիստեմատիկ և համառ կերպով, միաժամանակ չմոռանալով հանրամատչելի դարձնելու առաջարկված միջոցներն աշխատավորությանը և վերջիններին լայնորեն մասնակից դարձնել միջատի դեմ տարվող պայքարին:

Հանրակացարաններում և ընդհանուր բաժանարարում ապրող մարդիկ (բանվորները, ուսանողները և այլն) վոջլոտության դեմ պետք է միջոցներ ձեռք առնեն կազմակերպվածորեն և միասնաբար, վորովհետև այլապես վոջիլը մեկից կարող է անցնել մյուսին և այդպիսով նորից առատ վոջլոտություն առաջացնել:

Բացի վոջլոտության դեմ կիրառվող հիշյալ ձեռնարկումներից, անհրաժեշտ է ուշադրություն դորձնել և մի շարք այլ, «մանր» միջոցների վրա, վորոնք եյապես կարեվոր նշանակություն ունեն: Այդպիսի միջոց է, որինակ, այն, վոր պետք է հրաժարվել միասին պառկելուց, մի սովորություն, վորը, գծախառնար,

դեռ բոլորովին վերացած չի մեր կենցաղից, վորովհետև միասին քնելով՝ մարդիկ հաճախ վարակում են միմյանց վոջիլներով: Հանրակացարաններում, բանվորական բարակներում, նորակառույցներում, արդյունաբերական կենտրոններում և խորհրդատեսություններում անհրաժեշտ է միշտ առանձին մահճակալներ ունենալ: Պետք է աշխատել, վոր կոլտնտեսականներն ու մենատնտեսները նմանապես սովորություն դարձնեն առանձին քնելը: Այդ տեսակետից առանձնապես վտանգավոր է գյուղական կենցաղում նկատվող այն յերեվույթը, վոր ընտանիքի բոլոր անդամների անկողինները մի տեղում են դարսում: Յեթե դրան ավելացնենք և այն, վոր անկողնի մի մասից ոգտվում են յեկվոր հյուրերը, ապա վոջիլներով վարկվելու վտանգն ե՛լ ավելի անկնհայտնի կդառնա: Այնուհետև չպետք է յերկար մազեր և յերկար մորուք թողնել, վորովհետև, ինչպես մեզ հայտնի յե, մազերը հաճախ վոջիլների համար հարմար ապաստան են հանդիսանում: Մազերը պետք է կարճ խուզել:

Վոջլոտության և, հետեւաբար, բծավոր տիֆի դեմ հաջողությամբ պայքարելու համար անհրաժեշտ է նաև խիստ մաքրություն պահպանել գյուղացու տներում, հյուրանոցներում, իջեւաններում, ուր մարդիկ են գալիս զանազան տեղերից, վորոնց մեջ լինում են և վոջլոտ և վոջ վոջլոտ մարդիկ: Այդպիսի տեղերը հեշտությամբ կարող են վարակի հնոց դառնալ: Ուս-

տի և հիշյալ տեղերում յուրաքանչյուր հաճախորդից հետո անկողնի պարագաները պետք է անպայման փոխվեն և, մինչև լվանալը, ախտահանության յենթարկվեն: Իսկ թե ինչպես պետք է ախտահանել, այդ մասին ել պետք է ժանիտարական բժշկին հարցնել: Բծավոր տիֆի դեմ կանխիչ միջոցներ ձեռք առնելու տեսակետից առանձին հետաքրքրություն են ներկայացնում սեզոնային բանվորները, վորոնք նախքան աշխատանքի անցնելը, պետք է սանմշակման յենթարկվեն (մազերը խուզելը, բաղնիք, սպիտակեղենը փոխելը, թարմ անկողին): Նույնպիսի կարգ պետք է սահմանվի և մեր գործարաններում, ֆաբրիկաներում, ձեռնարկություններում, նորակառույցներում, խորհրդատեսություններում, վորտեղ աշխատանքի յեն ընդունվում նոր բանվորներ:

Մանկական հիմնարկներում (դպրոց, մանկապարտեզ, մսուր, կոնսուլտացիա և այլն) պետք է առանց հետաձգելու և բոլորովին արմատախիլ անել վոջլոտությունը: Վոջ մի վոջլոտ դպրոցական, վոջ մի վոջլոտ պիոներ չպետք է լինի: Վոջլոտ աշակերտին պետք է ուղարկել ծնողների մոտ և պահանջել, վոր վերջիններս մաքուր պահեն իրենց յերեւաններին: Այդ տեսակետից մեծ է պիոներ կազմակերպության դերը և շատ ոգտակար կլինի այն, վոր իրեւաններին պարբերաբար քնեն վոջլոտություն հայտաբերելու նպատակով: Նման ձեռնարկումները, կրկնում ենք, հոկայտկոն

ապետութիւնն կլինեն վոջլոտության պէմ մղովդ
պայքարի գործում:

Պարզ ե, վոր սանիտարական հսկողութիւն-
նը պետք ե ուժեղ լինի և կալանավայրերում,
վորտեղ ամեն մի նոր յեկած կալանավոր պետք
սանմշակման յենթարկվի, վորպեսզի չվարակի
մյուսներին: Բացի դրանից, անհրաժեշտ ե,
վոր կալանավայրերում սանմշակումը պարբե-
րական (մշտական) բնույթ կրի: պետք ե մի-
ջոցներ ձեռք առնել, վոր կալանավորները
հաճախակի խուզեն իրենց մազերը, բենզին
քսեն մարմնի մազոտ մասերին, լողանան, սպի-
տակեղենը և կամերաները օխտահանման յեն-
թարկեն և այլն:

Անկասկած, մեր հիվանդանոցները և
առողջապահական մյուս հիմնարկներն իրենք ել
պետք ե պատշաճ բարձրության վրա կանգնած
լինեն: Մեր հիվանդանոցները կարող են և պետք
ե ազատ լինեն վոջիլներից, վորովհետև բու-
ժական հիմնարկներն իրենց անմիջական բու-
ժական և առողջապահական նպատակներից
դատ պետք ե որինակ լինեն չրջաօրատողների
համար, և որինակելի ու մաքուր հիվանդանո-
ցից տուն զնացող հիվանդն իր կեցնազը կփո-
խի:

Վերը բերված բոլոր ձեռնարկումների իրակա
նացումը, իհարկե, սկզբում դժվար կլինի, բայց
այդ բոլորը միանգամայն հնարավոր ե, այդ
անհրաժեշտ ե: Պետք ե համառորեն ու պար-
բերաբար մաքրվել վոջիլներից: Այլապես վոջ-

լոտութիւնն կլինի, բժավոր տիֆ կլինի: Յեթե
վոջ ախոր, ապա վաղը այդ հյուրը—բժավոր
տիֆը մուտք կգործի մեր կենցաղի մեջ: Այն
ժամանակ արդեն մենք կսուժենք, այն ժա-
մանակ գուցե արդեն ուշ լինի շատերի համար:

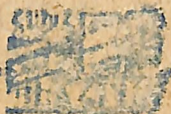
Բայց ի՞նչ պետք ե անել, յեթե այս կամ
այն ճանապարհով բժավոր տիֆը մուտք գոր-
ծի մեզ մոտ: Յեթե նա արդեն մուտք ե գոր-
ծել, ապա վախենալու, գլուխը կորցնելու
պետք չկա: Պետք ե միջոցներ ձեռք առնել,
վորպեսզի բժավոր տիֆը վոջնչացվի տեղն ու
տեղը: Վորո՞նք են այդ միջոցները:

Ամենից առաջ, չպետք ե թագցնել բժավոր
տիֆի դեպքերը: Յուրաքանչյուր նոր դեպքի
մասին պետք ե անմիջապես հայտնել տեղական
բժիշկներին, սանիտարական բժիշկին: Տեղե-
կացնելով այդ մասին Առքաժնին՝ մենք ժամա-
նակին լիկվիդացիայի կենթարկենք այդ վարա-
կը: Վարակի տեղը յեկած բժիշկն անմիջապես
կպարզի, թե վորտեղից ե առաջացել այդ վա-
րակը և ել ո՞ւմ կարող եր նա վարակել: Հի-
վանդի չրջաօրատողները, վորոնց կծել են բժա-
վոր տիֆով հիվանդի վոջիլները, կարող են
հիվանդության դեռ թագուն չըջանում լինել:
ուստի և բժիշկը նրանց իր հսկողության տակ ե
առնում 14 օր շարունակ: Յերբ բժիշկը դիագ-
նոզ ե դնում և գտնում ե, վոր հիվանդութիւն-
նը բժավոր տիֆ ե, նա իսկույն այդ հիվանդին
տեղափոխում ե մի առանձին հիվանդանոց,
վորտեղ մասնագետ բժիշկները հիվանդին

Քաղաքացի:

ԳԻՆԸ 35 ԿՈՊ.

6537

Д-р А. Б. Алексанян

С ы п н о й т и ф

Гиз ССР Армении, 1934 г., Эривань